

УДК 34:929 Pavlas I.

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.5912019.14>

Осврт

Илија Петровић

О ЖИВОТУ И ДЕЛУ ДР ИГЊАТА ПАВЛАСА (1886-1942)

Овај рад бави се јавним деловањем др Игњата Павласа при крају Великог рата, између двају светских ратова и непосредно пред немачки и маџарски напад на Југославију. Његов политички рад у новембарским данима 1918. године, када су Срби из Баната, Бачке и Барање одлучили да се присаједине Краљевини Србији, упоредив је само с улогом Јаше Томића у остварењу тога великог српског националног подухвата. Наредних двадесетак година делујући изван страначке политике и бавећи се својим адвокатским занимањем, дао је немерљив допринос развоју соколског и планинарског покрета, јачању веслачког спорта и окупљању српског народа у Савезу српских културних друштава у Новом Саду. Године 1941, 27. марта, када је било извесно да је рат неизбежан, вратио се политици и позвао Новосађане (и све присутне на великим двадесетседмомартовским манифестацијама у Новом Саду) да се, уједињени, „одупремо сваком ко угрози нашу независност”.

Страдао је у маџарској рацији у Новом Саду, 23. јануара 1942. године.

Вероватно се свако ко је први пут (а понеко богме и други пут, и трећи пут, и сваки пут) пролазио оном кратком улицом новосадском која, између парка и Спомен-дома краља Александра, спаја Дунавску и Булевар Михаила Пупина, при погледу на неку од плавих табли с ознаком „Улица др Игњата Павласа” запитао коме припада то име.

Заиста, ко је др Игњат Павлас? Игњат Павлас рођен је 6. јуна 1886. године у Горњем Михољцу, код Подравске Слатине, у Славонији, тада у Аустроугарској, данас у Републици Хрватској. Отац му се звао Иван, похрваћни Чех, римокатоличке вере, а мајка Јулијана, православна Српкиња. Не зна се које се године породица Павлас доселила у Нови Сад. Школске 1896/97. године уписао у први

разред Велике српске православне гимназије у Новом Саду, а „испит зрелости“, зван и велика матура, положио је 1904. године. Правне науке студирао је у Загребу и Будимпешти, где је, после положеног завршног испита, званог *ригороз* (строг испит, без израде докторске дисертације), стекао и докторски степен. Адвокатски испит положио је 1912. године у Будимпешти.

Године 1913. изабран је за члана Управног одбора Матице српске и у том својству остао је до наредних избора (1919). Од 1912. па до 1941. године водио је адвокатску канцеларију у Новом Саду. Био је ожењен Олгом са којом је имао једну ћерку. За време мађарске рације у окупираном Новом Саду, 23. јануара 1942, Игњат је ухапшен и заједно са женом Олгом, на новосадском Штранду, бачен под дунавски лед, тако да нема ни гроба.

Први пут после Другог светског рата, Игњат Павлас поменут је (именом, презименом и докторском титулом) у књизи *Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини 1941-1944 : књига I Бачка и Барања*, објављеној у Новом Саду 1946. године, на 301. страни. Други пут, његово име нашло се на споменику цивилним жртвама мађарске рације који је, 1970. године, под називом „Породица“ (ко зна због чега тако, ако не да се прећути мађарски злочин у Новом Саду) урадио вајар Јован Солдатовић (1920-2005). Трећи пут, име др Игњата Павласа, адвоката, у своју књигу *Рација у Јужној Бачкој* 1942, Нови Сад 1991, 310, уписао је историчар Звонко Голубовић (1931-2019). Четврти пут, почетком новембра 1993. године, у време када је Планинарско друштво „Поштар“ из Новог Сада организовало 13. ноћни марш по Фрушкој гори, састављачу овога текста дало се да приреди нешто опширнији програм те акције (добрим делом рађен по извештају “Свечани улазак српске војске у Нови Сад”, у *Српском листу*, гласилу новосадског Српског народног одбора), из кога је педесетак њених учесника тада први пут чуло за име др Игњата Павласа. Ови излети у Фрушку гору, ноћу, које “Поштар” организује још од 1981. године, посвећени су ослобођењима Новог Сада. Првих дванаест маршева, под називом *ноћни партизански марш*, одржавано је уочи 23. октобра, дана у који је Нови Сад ослобођен на крају Другог светског рата. Почев од тринаестог (1993), под називом *ноћни планинарски марш*, ови су маршеви пребачени на почетак новембра и посвећени 9. новембру 1918. године, дану у који је српска ослободилачка војска, при крају своје послесолунске офанзиве, победоносно ушла у Нови Сад и ослободила га од вишевековне угарске окупације.

Године 1996, у књизи *Војводина Српска 1918* (аутора и овога текста) на петнаестак страна пише се о Игњату Павласу и његовом доприносу ономе што је у историји забележено, али и много деценија прећуткивано, као непосредно присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији 1918.

Крајем деведесетих година, др Милан Бреберина, професор на Медицинском факултету у Новом Саду, управник Онколошке хирургије у Институту у Сремској Каменици, иначе члан Планинарског друштва “Поштар”, подстакнут “открићем” да ни најактивнији његови планинарски савременици у Новом Саду нису ништа знали (или су знали тек понешто) о раду новосадских планинара пре Другог светског рата, а поготово нико ништа није знао о почецима планинарства у Фрушкој гори, заинтересовао се за тему и упустио у истраживање. Наишао је, тако, и на име др Игњата Павласа, који није био “само први председник првог планинарског друштва у Новом Саду, него и човек најширег формата, посвећен јавном друштвеном раду без материјалног интереса”. Кључни резултат те потраге био је предлог да се 75. годишњица Планинарског савеза Војводине обележи именовањем једног од врхова Фрушке горе по др Игњату Павласу.

Наредне године, 2001, део некадашње Улице Жарка Зрењанина (између Дунавског парка и Спомен-дома краља Александра) у Новом Саду добио је назив Улица др Игњата Павласа.

То су, дакле, најосновнији подаци о др Игњату Павласу и о његовом помињању у времену док се историографија у Србији упорно односи потцењивачки према улози личности у историји.

Деловање др Игњата Павласа. Др Игњат Павлас био је врло значајна фигура у јавном животу Новог Сада и Војводине Српске током последње године Великог рата и између двају светских ратова, а у пословима везаним за присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији, новембра 1918, једино његова улога може бити упоредива с улогом Јаше Томића (1856-1922). Бавимо ли се тим видом његовог деловања, не можемо избећи потребу, и обавезу, да кажемо и коју реч више о општим војним и политичким приликама у том времену.

Најпре, у току припрема за рат, јула 1914. године, Аустроугарска је започела праву хајку против свих оних за које је веровала да јој нису довољно одани, да према Србији показују било какве симпатије, или да своју будућност виде изван оквира Хабзбуршке монархије. Како каже Милада Паулова (1891-1970), Чехиња, слави-

ста и византолог, „Срби су морали да окају своју српску народност, као народ, сви без разлике, и то губитком свега што нешто значи за човека: породичне среће, личне имовине и грађанских права”. И у Војводини Српској, као и по свим јужним провинцијама насељеним српским `живљем, почела су хапшења, интернације, прогонства и сви могући облици лишавања слободе и слободног кретања. По Новом Саду, на дан објаве рата, излепљен је проглас аустроугарског цара Фрање Јосифа (1830-1916) о „казненој експедицији” против Србије, а на Житном тргу (данас: Трг Марије Трандафил), пред постројеном војском и масом позваног грађанства, проглашено је увођење преког суда. Новосадска регимента одмах је положила заклетву и потом кренула на фронт. За њом, кроз Нови Сад пошао је на Србију и највећи број аустроугарских војних јединица. Већ 3. августа обустављен је рад свих српских установа: Српске читаонице, Српског сокола, Занатлијског кола, Трговачке омладине, Певачког друштва „Невен”, а дан касније листови *Застава*, *Браник* и *Српство* престали су да излазе. Ухапшен је и интерниран већи број виђенијих људи у граду...

У таквим условима, било је разумљиво што је јавна делатност српских људи, не само у Новом Саду већ и по свим јужним крајевима Аустрије и Угарске, била потпуно онемогућена.

„Хранићемо птиће ждраловиће”. Све тако било је скоро до самог краја 1917. године, „кад је рат утрошио последње снаге” и када је, у тешкој несташици хлеба, српском народу из Босне и Херцеговине запретила глад. Суочени са једним од „јахача апокалипсе”, многи су отуд кренули пут Славоније и Хрватске да тамо потраже спас. Бригу о њиховом прихвату и размештању најпре је преузео један српски одбор у Загребу, да би се 14. децембра исте године у тај племенити подухват укључио и тринаесточлани новосадски Средишњи одбор за Бачку, Банат и Барању. Председници тог Одбора били су Зорка Лазић (1878-1948), кћи Стевана Милетића, синовца Светозаровог, жена Симе Лукина Лазића (1863-1904), новинар и национални радник, и др Коста Хаџи (1868-1942), адвокат, а један од секретара био је и др Игњат Павлас, преко чије је адвокатске канцеларије ишла сва преписка Средишњег одбора у вези са смештајем ове деце. По повратку из интернације, на самом почетку 1918. године, Одбору се прикључио и Јаша Томић, политичар и новинар, оснивач и предводник Српске народне радикалне странке

Пошто је од власти добијена сагласност за такво деловање, новосадски Одбор позвао је „синове и кћери српскога народа у Бачкој, Банату и Барањи да журно саставе у своме месту одборе за

смештање Босанско-херцеговачке деце и за потпомагање Босанске сиротиње, те да ти одбори у народу напишу све, који желе примити децу или старије на исхрану и негу”.

Према подацима одбора у Новом Саду и Загребу, „само у Бачкој, Банату и Барањи и другим крајевима тадашње монархије (смештено је) у округлом броју 10.000 српске православне деце”. С пролећа 1919. године, највећи број ове деце вратио се у свој завичај. Доста њих остало је у Војводини Српској, у школи и на изучавању заната, да би се ту касније и скућили. Није био ни мали број девојака које су се ту и удале.

Војводина Српска у сусрет ослобођењу. Почетком јесени 1918. године политичке прилике у Угарској све више су се драматизовале, а у Средишњем одбору за прихватање деце у Новом Саду, тој превасходно хуманитарној организацији, постепено је сазрела и политичка мисао о потреби да Војводина Српска спремно дочека скоро ослобођење.

Кључни носилац те мисли био је Јаша Томић који се, паралелно са хуманитарним радом, бавио и темама од интереса за најскорију будућност Војводине Српске. Од осталих чланова тог одбора, Томићеву политичку логику прихватили су Ђорђе Велић, Душан Монашевић, Игњат Павлас, Мита Ђорђевић, Душан Марковић и Јоца Јовановић. Они су били језгро будућег Српског народног одбора у Новом Саду, коме је од самог почетка припала водећа улога у остварењу политичке замисли о присаједињењу Војводине Српске Краљевини Србији и који је обједињавао и усмеравао деловање свих српских и буњевачких народних одбора по Банату, Бачкој и Барањи. Припремне седнице за стварање Одбора држане су у адвокатској канцеларији др Павласа, у Дунавској улици 10 (на спрату), а кад је Одбор конституисан (3. новембра 1918), Јаша Томић изабран је за председника а др Павлас и Аркадије Варађанин (1844-1922), педагог и јавни радник, за потпредседнике. (Само шест дана касније, 9. новембра, Томић је поднео оставку на председничко место, пошто је изабран за политичког референта Српског народног одбора).

Како је 30. октобра 1918. године саопштена одлука угарске владе да њена војска положи оружје, маџарским војницима само је преостало да напусте дотадашње своје фронтове, да се „спакују” и почну да „напредују” према својој дотадашњој позадини. У том повлачењу, многи од њих пролазили су кроз Нови Сад и ту, 2. новембра, растерећени страха од онога што им се могло десити на ратишту, почели су да неконтролисано пуцају по граду. Са таквим се неприликама и рачунало у Српском народном одбору, јер је још на

једном од првих састанака решено да се у граду формирају српске народне страже.

Како је одстојање тог српског политичког тела у Новом Саду било познато власти, велики жупан новосадски Бела Матковић позвао је др Павласа и замолио га „да Срби ради одржања реда организују Народну стражу, а од њега добиће оружје”. Понуда је прихваћена без двоумљења.

У непосредној вези са тим договором, 3. новембра одржан је велики српски збор на Салајци, делу Новог Сада, у дворишту тамошње основне школе. Збору је присуствовало око две хиљаде грађана, председавао му је др Павлас, а главни говорник био је Јаша Томић. Павлас је тада обнародовао да у Новом Саду делује Српски народни одбор, после чега је приближно петсто млађих људи одабрано за рад у новоформираној Народној стражи. Будући народни стражари одмах су отишли до градске куће да преузму лично наоружање, а сутрадан су у Николајевском храму (заправо у порти) положили заклетву да ће поверену дужност обављати савесно.

Истота дана, Српски народни одбор одржао је своју прву јавну седницу у великој дворани Матице српске, на данашњем празном простору наспрам Танурџићеве палате. На тој седници усвојен је проглас чији је кључни став „да сваки народ има права сам одређивати својом судбином”, што је у овдашњим српским пословима значило да што пре треба створити услове „да дође до слободно изабране српске народне скупштине, која ће моћи одлучивати међу нама Србима у Угарској о правој жељи Српског Народа”. Дотле, одузето је право свим општинским и жупанијским органима да одлучују у име српског народа, Остављена је и могућност да се Одбор прошири новим „личностима из народа чим овај проглас потпишу, јер су о том већ вођени преговори”. Такође, са сигурношћу се рачунало да ће у Одбор ући и представници „осталих Јужних Словена”, а врата за сарадњу нису била затворена ни „заступницима осталих народа”.

И треба овде додати да су „за време неколико последњих седница одборских у канцеларији др Павласа новосадске госпође и госпођице шиле и спремале српске тробојне заставе, које ће једнога дана осванути на нашим кућама”.

Иначе, Српски народни одбор радио је у седницама и по секцијама. Бавио се организовањем здравствене службе и уређењем болница, прикупљањем новчане помоћи и других добротворних прилога, економским и финансијским пословима, а преузео је на себе да организује прихват, размештај и снабдевање бројних срп-

ских повратника из заробљеништва и интернације. Посебну секцију чинио је уреднички одбор *Српског листа*, тек покренутог гласила Српског народног одбора.

Др Павлас био је члан Секције за финансијске послове и члан пододбора „за спремање Изборног Реда и предлога за Велику Народну Скупштину”.

Петорица повереника, међу њима и Јаша Томић, били су задужени да одржавају контакте са цивилним властима у немачким, угарским и аустријским војним командама чије су се јединице, после повлачења из Србије, и даље задржавале у Новом Саду или су се у неред у кретале по Бачкој и Банату. У томе повереничком „тиму” није било др Павласа, али је наредних дана баш он, заједно са потпоручником Бошком Павловићем (1892-1946), повратником из аустроугарског заробљеништва у Араду (Румунија), који је, у договору са Српским народним одбором, у Новом Саду формирао српску војну полицију, заступао српску страну у преговорима са Маџарима и Немцима. Посебно значајан био је напор српских преговарача да немачку војну команду приволи да, пре повлачења свих јединица затечених у Новом Саду, „пешке а не већ спремљеним композицијама возова”, мостове на Дунаву сачува од било каквог разарања.

Ипак, припреме за сазив и одржавање Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена из Бачке, Баната и Барање биле су један од најзначајнијих послова Српског народног одбора у Новом Саду.

Српска војска улази у Бачку, Банат и Барању. У међувремену, 5. новембра увече, једно петочлано изасланство Српског народног одбора из Новог Сада, на челу с Игњатом Павласом, дошло је у Београд, у Дунавску дивизију, и затражило војну помоћ у сређивању прилика у Новом Саду и околини. Тамо се од Павласа могло чути да је власт Српског народног одбора била доста лабава, чак и у Новом Саду а немоли у унутрашњости. У Петроварадину се тада налазило још десетак хиљада немачких војника, али се веровало да ће се отуд повући већ наредног дана. „Повлаче се у реду и кажу да неће рушити комуникације ако их нико не сустигне (што ће рећи да српска војска не би требало да улази у сукоб са њима - ИП)... У Угарској је потпуна анархија. Војске више нема. У Осеку је све спремно за дочек српске војске. Сва територија до Осека слободна је. Услед немања власти неред се свуда шири”. Око две хиљаде српских војника задржано је у Новом Саду на повратку у отаџбину, а Немци их не дирају. Све у свему, изасланство је проценило да је „нежно да што пре дође наша

војска и уведе ред, јер је анархија на прагу”.

По договору, истом лађом коју је делегација користила за долазак у Београд и за повратак, упућено је у Сремске Карловце десет официра и тридесет подофицира, „где ће од приспелих српских војника из ропства комбиновати један цео батаљун” и, потом, старати се о одржавању реда до одласка Немаца”. Међу њима, најстарији по чину био је мајор Војислав Бугарски (рођен 1877, у Ратковићу, код Рековца, умро после 9. новембра 1938) највероватније послат циљно: будући да по Бачкој и Банату то презиме није баш ретко, веровало се да ће он за војвођанске Србе бити пријемчив по „завичајној линији”, те да је најбоље да се на челу војне јединице која ће се старати о реду (и бити нека врста ослободиоца) нађе неко за кога војвођански Срби могу помислити да је „њихов”.

Пошто су се и преостали немачки војници повукли из Петроварадина и Новог Сада, јединица коју је Војислав Бугарски у међувремену формирао у Сремским Карловцима, могла је кренути у поход на север, преко Дунава.

Дотле, у вечерњим сатима 8. новембра, уз најаву да ће у току наредног преподнева у Нови Сад стићи српска војска, Српски народни одбор преузео је градску управу новосадску у своје руке. Остављајући градском магистрату да до даљег отправља редовне послове, с тим што је у свако одељење делегирао по једнога свог члана, Одбор је могао обзнанити „да је у граду и околини завладала сигурност и безбедност и да нема основе никаквој бојазни од Несрба, нити туђинске војске”.

А на појутарје Митрова дне, 9. новембра у 10 часова, у Нови Сад ушли су Коњички ескадрон и једна група официра која је, на челу са мајором Војиславом Бугарским, и у Петроварадину, у пролазу, формирала јединице за одржавање реда. Овај догађај забележен је у *Српском листу*, у броју 4. од 28. октобра/10. новембра 1918. године као „вечито значајан славан дан... (када) је победоносна славна српска војска свечано ушла у Нови Сад”. Претходницу Српске војске дочекали су чланови Српског Народног Одбора предвођени др Игњатом Павласом. Затим се све крену у Нови Сад. Напред су ишли чланови петроварадинског и новосадског Народног Одбора, за њима командант овог одељења као претходница јуначке српске војске, мајор Војислав Бугарски, а за њим одељење српске коњице, па онда пешадија. На мајора и његове официре и војнике осу се силно цвеће, урнебесни радосни усклици српској војсци, Краљу Петру, престолонаследнику Александру, принцу Ђорђу, Француској, Енглеској и Америци проламали су ваздух; многи су плакали од

радости гледајући ове српске јунаке, како озбиљна лица иду за својим командантом. Праћени тако радосним, одушевљеним усклицима пролазили су ови заточници слободe Дунавском улицом и Главном улицом. У Дунавској улици појави се лепо уоквирена слика Њ. В. краља Петра. Кад народ угледа краљеву слику, коју два војника високо уздигнуту ношаху на челу колоне, народно одушевљење достиже врхунац.

Пред Матицом Српском се мајор Бугарски на челу својих војника заустави. На балкону се Матичину догле испустише чланови Народног Одбора на челу са својим председником Јашом Томићем. Настаде свечана тишина. Јаша Томић је ту мајора Бугарског и српску војску поздравио... одушевљеним говором”

Истога дана, заједно с Јашом Томићем и Митом Клициним, др Павлас учествовао је у раду српско-буњевачког Одбора Социјалдемократске странке у Угарској, а расправа „о начелу самоопредељења народа” (ојачана чињеницом да се српска војска већ налази у Новом Саду) навела је поверенике ове Странке да се прикључе политичкој акцији новосадског Српског народног одбора усмереној на присаједињење Војводине Српске Краљевине Србији.

Дванаестог новембра, на новосадској обали дунавској др Игњат Павлас дочекао је команданта Дунавске дивизије Драгомира Милојевића (1874-1942), као и припаднике 8. пешадијског пука на челу са командантом, артиљеријским потпуковником Душаном Тодоровићем. Истога дана, пуковник Милојевић пренео је, формално, сву цивилну власт у Новом Саду на Српски народни одбор. Дан касније, 13. новембра, због тога што су у вођењу јавних послова исказивали пасиван отпор, сви затечени челници појединих градских служби били су смењени, а на њихова места постављена су лица блиска Српском народном одбору или његови чланови.

Примирје. Једанаестог новембра, у српску Врховну команду стигла је депеша из Новог Сада којом изасланик угарске владе извештава о спремности за наставак преговора о примирју.

Само један сат касније, војвода Живојин Мишић (1855-1921) примио је из Солуна депешу од команданта Савезничке војске:

„По заповести маршала Фоша непријатељства се обустављају од 11. новембра у 11 часова (француско време). Савезничке трупе неће прелазити до новог наређења линију постигнуту до тога дана у тај час”.

За сваки случај, преко свог официра за везу у Солуну, српска Врховна команда одмах је поставила питање да ли се обустава непријатељстава односи само на Немце или се тиче и Маџара. Официр за везу, иако му је командант Савезничке војске усмено пренео поруку да се примирје односи и на Маџаре, дао је своју поверљиву „процену ситуације”: „Пошто из Париза још нису стигли услови закљученога примирја, наређење обуставе непријатељстава не треба да нас задржава у окупацији територије, која се може извести нарочито у Банату”. По прилици, војни изасланик је ту своју процену наслонио на једно наређење команданта савезничких снага на Солунском фронту, генерала Луја Франше д’Еперае (1856-1942) од 3. новембра да „српска војска треба дакле да избаци у напред што скорије потребна одељења на све територије које су наклоњене Југо-Словенском покрету, у Банат, Босну, Херцеговину, Хрватску и т. д. да би пружили руку елементима који има да се организују”.

У складу са тим, и имајући у виду поруку српског посланика у Паризу Миленка Веснића (1863-1921) да француска влада неће улазити „у никакве преговоре са Угарском”, српска војска запутила се према северу.

Српском народном одбору у Новом Саду, као средишњем за Банат, Бачку и Барању, преостало је да се окрене пословима везаним за присаједињење тих крајева Краљевини Србији.

Са ким и како. Питање да ли се Краљевини Србији прикључити непосредно или преко Загреба, односно тамошњег Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба, за Србе из Баната, Бачке и Барање, за чланове Српског народног одбора у Новом Саду било је искомликовано већ и чињеницом да је једна група војвођанских демократа, окупљена око Петра Коњовића (1883-1970), Васе Стајића (1878-1947), Тихомира Остојића (1865-1921) и Душана-Дуде Бошковића (1881-1966), за свој рачун улазила у преговоре и са Народним вијећем и са српском владом. Коњовић је чак наговештавао могућност (највероватније по налогу Народног вијећа из Загреба) да би у Нови Сад, зарад организовања жандармерије у Банату, Бачкој и Барањи, на подручју које је, добрим делом, већ контролисала српска војска, могло из Загреба доћи седамдесетак хрватских (аустроугарских!) официра.

Са циљем да се „евентуално и на лицу места” утиче на начин којим ће се Банат, Бачка и Барања присајединити Краљевини Србији, 17. новембра у Новом Саду, у Матици српској, на састанку најављеном као „поверљив”, нашла се једна петнаесточлана група виђених Срба из Војводине Српске, међу њима и петорица Београђана родом из

ових крајева: др Богдан Гавриловић (1864-1947), математичар, ректор Београдског универзитета и потоњи председник Српске краљевске академије наука, грађевински инжењер Јован Смедеревац (1854-1920), Милан Шевић (1866-1934), философ, слависта и германиста, професор Универзитета, др Мита Лукић, професор, преводилац и лексикограф, први директор Трговачке академије у Београду, и Михаило Мика Илић.

Скуп се одржавао у сенци демократских (Коњовићевих, и осталих) покушаја да воду сврну на своју воденицу. Најпре, било је замишљено да се Одбор Југословена из Јужне Угарске, чији су оснивачи били Коњовић и Стајић, из Загреба пресели у Нови Сад и да се, наводно, стави на расположење тамошњем Српском народном одбору. Уистину, они су баратали својим уверењем да је српски министар Момчило Нинчић (1876-1949), у разговору са њима исказао расположење да се Банат, Бачка и Барања присаједине Краљевини Србији преко Загреба, иако се, по сведочењу др Милана Петровића (1879-1952), тих дана „међу нама по Новом Саду говорило да је Никола Пашић (1845-1926) одлучно за Томићеву тезу”, пошто би „директно присаједињење Војводине Србији значило јачати позицију Србије у натезањима са Загребом”. Насупрот тој логици, долазак Стајићевог и Коњовићевог Одбора у Нови Сад требало би да ослаби стварни утицај новосадског Српског народног одбора на доношење будуће одлуке о уједињењу.

До сукоба тих двеју логика, Томићеве и Коњовићеве, морало је доћи кад-тад, а прва прилика за то указала се на управо поменутом „поверљивом” састанку у Матици српској. И Коњовић и Томић, носиоци супротстављених идеја о присаједињењу, бранили су своје ставове позивајући се на Момчила Нинчића. Коњовић који је као делегат Народног вијећа из Загреба послат „на рад” у Војводину Српску, први се срео са министром Нинчићем и “добрио савет, да се у Новом Саду у Скупштини изрече спајање Војводине преко Загреба”. И Јаша Томић био је у Београду нешто касније (4. новембра, заједно са др Павласом и Васом Стајићем), али је „добрио на том истом месту упутство, да Војводина изрече одмах уједињење са Београдом, односно са Србијом. Он је о томе имао у своме нотесу записку, оверовљену потписом самога министра Момчила Нинчића”. У међувремену, код Нинчића су били вршачки прота Божидар Поповић (1859- ?), Пера Милорадовић из Панчева, и још неки и, чини се, чули су исто оно што и Коњовић који ни за црту није одступао од своје замисли да се Војводина окрене Загребу.

Томић је на то Коњовићево инсистирање реаговао толико жустро да се једном од учесника, Марку Протићу (1882-1936), свештенику из Суботице, могло учинити да ће конференција због тога пропасти. Он је, наиме, сведочио да је излаз из ћорсокака нашао Богдан Гавриловић „запретивши да неће дозволити излазак из зграде никоме ко не потпише његову редакцију оба предлога”. Та „редакција”, према писању Марка Грлице, предвиђала је да се спор изглади тако што би се у уједињење кренуло „преко Загреба, а уколико се тамо не би прогласило уједињење са Београдом, да Војвођани једнострано прогласе уједињење са Краљевином Србијом”.

Пошто се инсистирало на Нинчићевим изјавама, затражено је да др Павлас „рефереше” о чему се тамо стварно радило.

С разлогом је то учињено јер се др Павлас, у друштву са Јашом Томићем и Васом Стајићем, срео 4. новембра у Београду са српским министром Момчилом Нинчићем и, највероватније, од њега чуо да су му у посети били Коњовић и другови, да су му изложили своје „загребачко” опредељење и да се он, у начелу, није противио могућности да се присаједињење оствари и на тај начин. Како то пише Мита Ђорђевић у *Споменици ослобођења Војводине* (странице 43-44), др Павлас „реферисао је поводом извиђаја, шта је истина у исказу министра Др. Момчила Нинчића, да ли оно, што је рекао Јаши Томићу, или оно, што је рекао Петру Коњовићу и друговима. Др. Павлас уверио се, да је министар заиста рекао Јаши Томићу, да народна скупштина Баната, Бачке и Барање непосредно преко Београда ради на ослобођењу и оцепљењу од Угарске, а с друге стране, да је заиста рекао и Петру Коњовићу и др. да глас нашега народа из ових крајева пренесе загребачко Народно Вијеће у Београд и на Мировну Конференцију, због којих је навода избио неспоразум у претконференцији која је била 4. новембра у Новом Саду. Министар је зато рекао и једно и друго, да би оставио одрешене руке Народној Скупштини у Новом Саду, и о овоме отвореном питању заузме своје становиште”.

Др Павлас је овим својим сведочењем одлучујуће допринео да се страсти смире и одбаце ставови несрпски оријентисаних војвођанских демократа окупљених око Петра Коњовића и Васе Стајића, животно заинтересованих да се Срем, Банат, Бачка и Барања окрену Загребу а не Београду, те да се на Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Новом Саду (25. новембра 1918) прихвати став Јаше Томића о непосредном присаједињењу Бачке, Баната и Барање Краљевини Србији.

После тога, Српском народном одбору (који је, за разлику од безначајног утицаја демократских политичара, представљао стварну српску политичку власт у Банату, Бачкој и Барањи), само је преостало да, у складу са својим апсолутно већинским опредељењем за непосредно присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији, припреми предлог одлука за Скупштину. На другој страни, поједини демократи почели су да се хладе према Загребу, а Васа Стајић чврсто је остао уз Народно вијеће. Стајић је, заправо, остао веран свом бескрајно потцењивачком ставу изреченом у сусрету са министром Нинчићем да, за њега, Стајића, „мишљење званичне Србије није меродавно”, јер „српска влада данас јесте, сутра није”, а мисао о народном јединству преживеће и њу.

Суштина овог размимоилажења није се тицала само начина на који би Срби из тадашње Угарске кренули у присаједињење Србији, него и њихових коначних циљева: Јаша Томић и Игњат Павлас недвосмислено су били за српско уједињење, док је Васа Стајић, особа сумњивих моралних квалитета, био несрпски, чак и антисрпски, наклоњен Загребу.

Велика народна скупштина. Видели смо, прва српска војна јединица ушла је у Нови Сад 9. новембра, а мајор Војислав Бугарски, њен командант, преузимајући власт донео је одлуку о распуштању Народне страже. Ипак, Стража није одмах разоружана већ је наставила са деловањем још седам-осам дана, када је замењена редовном војском. У међувремену, растерећен бриге о очувању безбедности, Српски народни одбор окренуо се остваривању своје политичке замисли о отцепљењу Баната, Бачке и Барање од Угарске и изналажењу форме за улазак у Србију, односно у будућу југословенску државу. Носилац тих послова био је један петочлани одбор у саставу: Јаша Томић, др Милан Петровић, др Игњат Павлас, Мита Клицин и Павле Татић (1881-1944), с основним задатком да припреми изборни ред за Велику народну скупштину и нацрт скупштинских одлука.

Изборни ред проглашен је 17. новембра, уз најаву да ће Скупштина бити одржана 25. новембра 1918. године, са почетком у 11 сати, у великој сали хотела Гранд (касније: хотел „Слобода”, па Дом Југословенске народне армије, односно Дом Војске Југославије, данас управна зграда Војвођанске банке). Право гласа дато је свим Србима, Буњевцима и осталим Словенима старијим од двадесет година, а бирачко право, и активно и пасивно, добиле су и жене. Број посланика утврђује се по општинама, тако да на сваких хиљаду душа буде изабран по један. Наложено је да се изборна

процедура заврши до 23. новембра, како би се Скупштина могла одржати у заказано време. „Пошто је Примирје закључено, а преговори о миру већ су на прагу, морала се Народна скупштина Бачке, Баната и Барање журно сазвати”.

С обзирим на различиту политичку оријентацију појединих чланова пододбора (по двојица радикала и демократа и један социјалист), предлог скупштинских одлука није се могао припремити а да се још једном не супротставе два већ добро позната гледишта о могућностима за уједињење.

Према првом схватању, које су заступали несрпски оријентисани демократи окупљени око Тихомира Остојића и Петра Коњовића, Војводина је саставни део Државе Словенаца, Хрвата и Срба (СХС), формиране 29. октобра 1918. године, са владом коју је оличавало постојеће Народно вијеће. Без обзира на претходне ратне догађаје, демократе су Државу СХС и Краљевину Србију третирали као факторе равноправне у поступку за уједињење, због чега нису ни помишљали да би се Војводина у тај чин могла упустити друкчије него преко Загреба.

Вероватно ни сви радикали нису у почетку били спремни да се до краја заложу за директно присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији, али су се временом приклонили схватању Јаше Томића да је такво решење најкорисније. „Своје уверење да Војводина треба да се присаједини непосредно Србији, Јаша Томић је образлагао првенствено националним разлозима. Сматрао је да је природно да се Срби у Војводини уједине најпре са Србијом, те да се тако уједине делови српског народа, а потом да, заједно са Србијом уђу у заједничку државу.

Плашећи се могућности да до уједињења југословенских земаља не дође, Томић је сматрао да за Војводину може бити врло ризично да се присаједини Држави Словенаца, Хрвата и Срба, те да тако остане ван граница Србије. Јаша Томић се није слагао ни са тада владајућом доктрином о једном јединственом народу. У том је мишљењу он био прилично усамљен, али је доцнији историјски развитак дао пуну потврду његовој бојазни од изградње државне заједнице на тој погрешној претпоставци. Јаша Томић није никада оспоравао потребу и историјску нужност формирања заједничке југословенске државе (у којој би будуће националне границе трију конститутивних народа: Срба, Хрвата и Словенаца, биле јасно дефинисане - о чему регент Александар, у тренутку док је *самопроглашавао* уједињење, није водио рачуна - ИП). Његов наводни великосрпски став није дошао до израза ни у једном од докумената који су поднети Великој народној

скупштини... Изабравши пут уједињења преко Београда, Томић је настојао да на тај начин истакне и улогу Србије у рату. По његовом мишљењу, Србија је, и са унутрашњег и међународног становишта, представљала далеко значајнији чинилац уједињења од Народног вијећа СХС. Била је међународно призната држава, имала је своју војску, а у балканским и светском рату огромним жртвама стекла међународни углед и славу, док је Држава Словенаца, Хрвата и Срба била састављена од територија бивше хабзбуршке монархије, која је ратовала против Србије и победничких сила Антанте, те никако не може бити равноправан субјект уједињења. Улазак српске војске у Војводину још више је ојачао позиције оних снага које су желеле да Војводина претходним присаједињењем Србији, а не Држави Словенаца, Хрвата и Срба уђе у заједничку државу”.

Само неколико дана касније, 25. новембра, Велика народна скупштина састала се у Новом Саду. Васа Стајић, иако биран за посланика, тамо се није појавио, пошто је, према сопственом признању, испред ње *побегао* у Загреб. Отуд је још једном покушавајући да војвођанске Србе гурне у наручје Хрватској, Српском народном одбору послао извештај „да је у Загребу изгласано уједињење, те да нема смисла посебно прикључење Србији”.

Велика народна скупштина није се на таква размишљања обазирала, она је донела одлуке које су, у међувремену, биле за њу припремљене.

И тако, како је било и договорено, у понедељак 25. новембра 1918. године (12. новембра по старом календару), састала се у Новом Саду Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена у Бачкој, Банату и Барањи. Тачно у једанаест сати, унијатски прота Јован Храниловић (1855-1924) отворио је Скупштину, после чега је, на предлог Мите Клицина, известиоца Кандидационе комисије, у председништво изабрано „осам председника из угледних војвођанских општина”, међу њима и др Игњат Павлас из Новог Сада.

Душан Тушановић, у име Одбора за оверење (данас би се рекло: за верификацију мандата), објавио је да је „према приспелим изборним записницима заступљено у Народној Скупштини 211 општина са 757 посланика. Од тих 757 посланика има 578 Срба, 84 Буњевца, 62 Словака, 21 Рус, 3 Шокца, 2 Хрвата, 6 Немаца, 1 Мацар. Међу посланицима има и седам женскиња”. У складу с изборним редом, у раду Скупштине учествовали су и чланови Српског народног одбора из Новог Сада који нису изабрани за посланике, али није познат број оних који су то право користили. У запис-

нику није остављен ни траг о присуству четворочлане делегације коју је на Скупштину упутио румски Збор изасланика народних већа да пренесе текст Резолуције којом се Срем дан раније непосредно присајединио Краљевини Србији. (На списку који је аутор овог текста објавио у својој књизи *Војводина Српска 1918*, Нови Сад 1996, налази се 758 посланика из 206 општина. Како се верификационој комисији није пријавило пет посланика из трију банатских општина - од тога, двојица из двеју општина којих нема у списку, и тројица из четрнаесточлане кикиндске делегације - а од изабраних нису се појавили Васа Стајић из Новог Сада и Славко Шећеров из Српског Крстуре, биће да су Скупштини присуствовала 753 посланика).

Радном делу Скупштине председавао је др Игњат Павлас.

Предлог Скупштине да „заузме политичко становиште” образложио је Јаша Томић. Суштину свега оног што је било садржано у припремљеној „политичкој резолуцији” он је истакао у одговору на сопствено питање да ли Војводина Српска добро чини тражећи прикључење Краљевини Србији.

„Ако питамо срце, казаће, учинили сте по мени; ако питамо памет, и она ће нам то казати. Није било могуће обратити се ма на коју другу државу, да нас заступа на светском дивану, на договору о миру. У Антанти има јачих држава од Србије, има и угледнијих, има их културнијих, али ни једна није тако омиљена као данас Србија... Наш је положај овде тежак. Али кад ступи Србија, раскрвављена Србија на великом дивану, а кроз њене рањаве груди види се и велика душа њена. Па кад каже Србија: Изгубила сам силну крв! А у Банату, Бачкој и Барањи има много крви од моје крви, и та крв живи, и тамо живе кости мојих поломљених костију, које страдају, па кад та Србија каже: Дајте ми моју крв и моје кости, да би могла живети и ја и они, зар може бити државе на светском дивану, која је сме и може одбити? И Србија ће тражити ону крв и кости браће Буњеваца и других Јужних Словена, које су тако сличне њенима”.

Томићеву закључну констатацију да „најкраћи и најбољи пут за остварење тежња Срба, Хрвата и Словенаца води преко Београда”, Скупштина је потврдила повицима „тако и никако друкчије”. Стога, и без обзира на погледе војвођанских демократа окренуте ка Загребу и његовом Народном вијећу, кључна одлука Велике народне скупштине (једна од четири), под редним бројем 2, није ни могла бити доведена у питање. Она гласи:

„Прикључујемо се Краљевини Србији, која својим досадањим радом и развитком ујемчава слободу, равноправност, напредак у сваком правцу, не само нама, него и свима словенским народима, који с нама заједно живе”.

Уз ову „политичку резолуцију” усвојена је и њена допуна којом се свим „несрпским и несловенским народима, који остају у нашим границама, обезбеђује свако право, којим желе да као мањина очувају и развијају народно биће”, али се, по принципу узајамности, иста та права захтевају и од држава у којима ће се, после разграничења, наћи Срби, Буњевци и Шокци.

Иако су све скупштинске одлуке усвојене једногласно, војвођански демократи касније ће их третирати као „победу радикалске, великосрпске идеје Јаше Томића”, а пристајање истих тих радикала на будуће уједињење у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца, демократи су искористили као ослонац да предложе посебну резолуцију од које се очекивала висока аутономија Војводине у будућој држави. Предлагачи ове резолуције понашали су се као да никакве угарске окупације у Војводини није било током претходних векова, као да делови Српске Земље северно од Саве, Дунава и Драве нису ослобођени војном активношћу српске војске и у њој бројних српских добровољаца рођених на тек ослобођеном подручју, као и да ће јужну и западну границу Војводине Српске повући „Антантина балканска војска” и баш као да се нова држава Срба, Словенаца и Хрвата ствара са циљем да постане упориште већ виђене многодеценијске борбе за аутономију Срба из „бивше Угарске”.

Макар колико тај предлог био штетан и у правном и у политичком погледу, јер је потпуно обезвређивао утицај српског војничког и националног фактора на текуће догађаје, усвојен је једногласно, „уз бурно одобравање”:

„Банат, Бачка и Барања у границама, које повуче Антантина балканска војска, проглашује се данас 12/25. новембра 1918. на Великој народној скупштини на основу узвишеног начела народног самоодређења оцепљеним, као у државоправном, тако и у политичком и привредном погледу од Угарске”.

Било како било, несумњиво је да су антиаутономистичке одлуке Велике народне скупштине усвојене највише заслугом Радикалне странке окупљене око Јаше Томића. Радикали, дугогодишњи борци за аутономију Срба у старој Угарској, били су одлучно против аутономије у новој југословенској држави. Како је Јаша Томић

говорио, нова држава била је толико разнородна у свим областима живота, да би аутономија и федерализам на националној основи угрожавали њен суверенитет и интегритет. На основу историјског искуства у Хабзбуршкој монархији, он је сматрао да се треба „оканути аустријских старудија”, јер не ваља разбијати оно што у измењеним условима мора бити целовито. „Припазите браћо, на нас које је одљуљала колевка Аустро-Угарске: Аустро-Угарску расцепканост могли су створити само разни народи. А они који траже и данас расцепкану Србију, нека не говоре о једном народу са три имена, јер њихов захтев открива оно што они неће да признају, а то је да ми нисмо један народ”. Са киме ћемо и куда ћемо, питао се Јаша Томић, не одбијајући „заједницу са најближом браћом” Словенцима и Хрватима, „али нас (војвођанске Србе) пустите на груди душевне, јуначке и демократске Србије: хоћемо да обучемо српску кошуљу, јер нам је она најближа и после тога заогрућемо се огртачем Југословена”.

Народна управа. Занемаримо ли протоколарне појединости (поздравне брзојаве, химну, аплаузе), Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена Баната, Бачке и Барање окончала је своје заседање доношењем одлуке о именовању Великог народног савета и налогом да тај Савет оформи Народну управу као свој извршни орган. У складу са тим, два дана касније (27. новембра), формирана је Народна управа са једанаест одсека, неке врсте министарстава. На челу сваког одсека стајао је Народни повереник а Повереништво унутрашњих послова поверено је др Игњату Павласу.

Иако улога Народне управе и њене надлежности нису биле сасвим одређене, она је одмах објавила да „данашњим даном ступа у звање и вршиће сва она права и дужности које су угарској влади припадале” на територији коју је у Банату, Бачкој и Барањи запосела српска војска. Народној Управи успело је „да на целом територију успостави врло брзо ред и редован јавни живот”, а један од корака у том смислу јесте и њена одлука од 4. децембра да се, пошто им је одато признање за дотадашњи рад, распусте сви народни одбори и сва народна већа на подручју Баната, Бачке и Барање.

Двадесетак дана касније, Народна управа заузела је сличан став и према сопственом постојању. На предлог свог председника др Јована Лалошевића (1870-1935), она је 26. децембра 1918. године одлучила да поднесе оставку Великом народном савету (ономе ко је и именовао њене чланове), о чему је одмах брзојавно извештена и Српска влада у Београду. Наредног дана прослеђена је и писмена

оставка са потписима свих повереника.

Требало је да прође нових двадесет дана да би, 16. јануара 1919. године, Министарство унутрашњих дела Краљевства СХС затражило да Народна управа настави с администровањем „до коначног решења”.

Првог фебруара, представници појединих одсека Народне управе преселили су се у Београд и укључили у одговарајућа министарства, а Народна управа са свим одсецима у Новом Саду, осим за просвету, пољопривреду, исхрану и снабдевање, социјалне реформе и за народно здравље, ликвидирана је на пленарној седници одржаној 11. марта 1919. године. Наредног дана објављено је да је Народна управа престала са радом.

Др Павлас између двају светских ратова. После Великог рата, др Игњат Павлас повукао се из политичког живота и посветио, осим адвокатури (једно време био је и правни заступник Матице српске), јавном друштвеном раду, највише соколском покрету и планинарству.

Од 1910, др Павлас био је секретар новосадског соколског друштва “Светозар Милетић”, од 1930. до 1941. старешина Новосадске соколске жупе и члан Старешинства југословенског Савеза сокола. О том виду његове делатности, бар за сада, премало се зна, тек толико да је за време његовог старешинства, у Новом Саду, у Улици др Игњата Павласа (раније: Жарка Зрењанина), подигнут Соколски дом („Спомен-дом краља Александра”), познат и као Дом културе, здање у коме је годинама деловало Српско народно позориште, а данас је ту смештено и Позориште младих.

Планинарски део Павласовог животописа подробније је истражен а за то је најзаслужнији др Милан Бреберина. Према сопственом „признању”, када се заинтересовао за ову тему, др Бреберина је најпре почео да у Матици српској чепрка по књижном фонду и Рукописном одељењу, тражећи, прелиставајући и ишчитавајући старе књиге и часописе, писма појединих планинара, и слично, све у нади да ће нешто изронити из већ поодавно запретане планинарске прошлости.

„Одједном, преда мном се појавио читав један нови свет, имена људи за које никада нисам чуо, нити су моје планинарске колеге за њих чуле; радило се о најугледнијим људима предратног Новог Сада, практично о друштвеној елити. Читаве генерације планинара, или људи који су најлепши део свога живота посветили Фрушкој гори, биле су избрисане из историје нашег града, затомљене и проглашене

за народне непријатеље. Ређала су се имена: др Игњат Павлас, адвокат др Милорад Попов (1885-1961), судија др Владимир Белајчић (1887-1971), Гаја Грачанин (1904- ?), апотекар Јован Гросингер (1864-1952), туристички радник Јосиф Паквор (1900-1979) и многи, многи други”, али је међу њима, ван сваке сумње, најзначајније било име др Игњата Павласа.

Према речима др Бреберине, планинарење је до Великог рата у Новом Саду било неорганизовано и засновано искључиво на љубави ретких појединаца према Фрушкој гори и њиховом повременом одласку у природу.

Права вредност планинарења и јесте у томе да човеку омили лепоту природе, ојача тело, умири растрзане живце и освежи животну радост... Међутим, у планину не смемо уносити политику и полемику, природа не познаје и не признаје ни верске, ни социјалне, ни политичке, ни националне разлике... у природи, у планини сви су људи једнаки, равноправни. Циљ планинара је: да омладину и друге навикава на живот, рад у планинама, да васпитава особине као што су: дружељубље, скромност, упорност, присебност, умешност, сналажљивост, спремност, отпорност и издржљивост”.

Као планинар и председник Планинског друштва „Фрушка Гора“, др Павлас испољио је изванредне и организационе и људске квалитете. Организовао је изградњу првих планинарских домова у Фрушкој Гори, на Змајевцу 1926. и Осовљу 1927. године, а касније и на планини Рудник код Горњег Милановца. Започео је и акцију за изградњу планинарског дома на Иришком венцу, који је био завршен 1934. године (за време Другог светског рата оштећен, после рата одузет од планинара, обновљен и данас служи као хотел). Организовао је бројна повереништва и подружнице Друштва широм Војводине, чак и у селима, а такође и по средишњој Србији и Босни. Организовао је, преко Туристичке секције Друштва „Фрушка Гора“, прва маркирања планинарских стаза по Фрушкој Гори, укупно преко 300 км, а организовао је и штампање прве и, током наредних шездесетак година, једине планинарске карте Фрушке Горе.

Када је 1932. године одлучио да се потпуно посвети раду у Соколском друштву и повуче са челног места у Планинарском друштву, изабран је за доживотног почасног председника овог Друштва.

Године 1930, уз незаобилазну улогу др Павласа (али и његовог планинарског пријатеља др Владимира Белајчића), у оквиру новосадског Соколског друштва формирана је луткарска секција,

из које је наредне године настало Луткарско позориште, претеча данашњег Позоришта младих.

Неколико година (дуже од свих) био је председник Веслачког клуба „Данубиус” у Новом Саду.

Више година, све до избијања Другог светског рата, био је председник Савеза културних друштава, националне друштвене организације у Новом Саду, која је окупљала педесет два удружења.

Код Јосипа Шосбергера читамо да је др Игњат Павлас „за пријем у слободно зидарство пријављен у Ложу *Митрополит Стратимировић* 7. децембра 1929. а инициран је 4. марта 1930. године“, те да је „у Ложи био изузетно активан и цењени члан”.

Године 1930. одликован је Орденом Светога Саве II реда.

27. март 1941. Јавни живот др Игњата Павласа у Новом Саду започет је патриотским радом, а тако се и завршио. Према писању новосадског листа „Дан” од 28. марта 1941. године, у догађајима од 27. марта, „пошто је завршена конференција представника националних организација у Спомен-дому, испред Дома, где се већ налазила огромна маса света, образована је поворка „која је прошла кроз десетак новосадских улица и, манифестујући тако „радост због ступања на престо нашег младог Краља Петра Другог, кличући Његовом Величанству Краљу, јуначкој народној војсци и Југославији”, стигла на Трг ослобођења (данас: Трг слободе). Тамо је пред „неколико десетина хиљада лица, цео Нови Сад”, као главни говорник др Павлас, који је између осталог рекао да се „уједињени, одупремо сваком ко угрози нашу независност”, а мањинским суграђанима да им „наш народ... признаје право на несметан културни развој, али само под условом да и они цене слободу нашег народа онако како је ценимо и ми”.

Ка крају животног пута. Не зна се шта се наредних скоро десет месеци дешавало са др Игњатом Павласом, а једино је извесно да је он све то време живео у Новом Саду.

Како то стоји у књизи *Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини 1941-1944*, Нови Сад 1946, мада су маџарске „окупаторске трупе ушле у Бачку и Барању без ратних операција и без борбе (Маџарска је рат Југославији објавила 11. априла 1941 - ИП)... ипак су окупаторски војници одмах по свом уласку свугде, готово у сваком месту починили читав низ бездушних и зверских злочина. Сви ти злочини су масовно, плански и смишљено извршени над мирним, ненаоружаним, незаштићеним

и недужним цивилним словенским и јеврејским становништвом”. Један од видова тих злочина била је и присилна депортација свих особа „које нису имале завичајно право у овим крајевима на дан 31. октобра 1918. године, а стварно се морао иселити и сваки онај, који се није родио у Бачкој”.

Ако већ као „недомицилан”, односно рођен у Славонији, није био обухваћен депортацијом, није неупутно поставити и питање како се др Павласу могло десити да заборави на свој четвртвековни национални рад и да се, пред налетом маџарског отворено анти-српског окупационог режима, задржи у Новом Саду. Утолико пре што му није могло бити непознато са каквом је и коликом страшћу, „систематски, смишљено и нехумано”, обављана депортација српског становништва из добровољачких насеља у Бачкој, као и други поступци усмерени на „постизавање сврхе: истребљивање словенског и јеврејског живља из ових крајева”, поступци који су наговестили основне смернице будуће окупаторске политике.

Те „основне смернице” маџарске окупаторске политике, др Јозеф Гебелс (1897-1945), немачки министар пропаганде, 26. априла 1941. године, на 334. страни свог дневника, описао је следећим речима: „Маџари се понашају као животиње. Наши фолксдојчери радије би остали са Србима него да постану део Маџарске”, а њих је на себи искусио и др Игњат Павлас: заједно са женом Олгом, 23. јануара 1942. године, у маџарској рацији у Новом Саду, на новосадском Штранду бачен је од лед дунавски, тако да му се ни гроб не зна.

Споменичко обележје за Павласа. Током лета 1999. године радило се на обележавању 75. годишњице организованог планинарства у Војводини, па је, тако, крајем августа, др Милабн Берберина предложио УО Планинарског савеза Војводине да се други по висини врх у Фрушкој Гори (531 м), до тада безимен, назове Павласов чот. Предлог је прихваћен. Постављено је и споменичко обележје (кенотаф) у виду зидане камене пирамиде, са два уграђеним плочама. На једној пише (уместо 1885, требало је да стоји 1886) : „Павласов чот, 531 м Др Игњат Павлас (1885-1942) оснивач планинарског друштва Фрушка гора у Новом саду 1924. године“, а на другој: „Споменик подижу планинари Новог Сада и Адвокатска комора Војводине“.

Уочи шездесете годишњице трагичне смрти др Игњата Павласа, 19. јануара 2002. године, новосадско планинарско друштво „Поштар“ организовало је Први меморијал др Игњата Павласа – излет од Беочин Села преко Осовља, Црвеног чота (539 м), Павла-

совог чога (531 м) и Исиног чога (522 м) до Бранковца и назад до Беочин Села.

Павласов меморијал постао је акција покрајинског значаја, а ове године (2019) одржан је осамнаести пут.

Има ли у Новом Саду места за Павласову бисту. У уверењу да то Нови Сад дугује своме заслужнику, 27. јануара 2007. године састављач овога текста послао је писмо (у приближно двеста редова) којим је представницима српске радикалске власти у Новом Саду предложио да се на почетку Улице Игњата Павласа, између Апотеке и зграде некадашње Службе друштвеног књиговодства, постави биста др Игњата Павласа, српског националног посленика, уз Јашу Томића најистакнутије личности у времену док је током октобарских и новембарских дана 1918. године припремана и доношена одлука о присаједињењу Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији. Иако се поменути догађаји не могу истински разумети без улоге др Игњата Павласа, показало се да, немајући разумевања за прошлост свога Града, новосадски челници нису мислили ни на његову будућност.

Непуних шест година касније, 13. новембар 2012, подстакнут сазнањем да је Град Нови Сад управо обележио 9. новембар, своју годишњицу ослобођења од мађарске окупације при крају Великог рата, тај безуспешни предлог, у безмало истом тексту, обновљен је у писму тадашњем градоначелнику Новог Сада. Ништа ни од тога.

Године 2017, предложено је председнику војвођанске Владе да Покрајина Војводина преузме на себе тај дуг, али и то је прошло без одговора.

Коначно, почетком јануара 2019. године, једнострана „преписка“ са челницима Града Новог Сада и Покрајине Војводине уступљена је новосадском Соколском друштву, не би ли оно, у сарадњи са Матицом српском, покушало доћи до решења.